

Seminarium
„Przetwarzanie języka naturalnego”
IPI PAN
7.05.2012

O podmiocie-mianowniku form nieosobowych (wszystkich)

Prof. dr hab. Marek Świdziński
Instytut Języka Polskiego UW
Instytut Podstaw Informatyki PAN
e-mail: m.r.swidzinski@uw.edu.pl

Intrada

- Anegdota: Rossini – „Pan Jowialski” – Hitchcock.
- Przedmiot: analiza drobnych faktów empirycznych – raczej z perspektywy SWJP niż GFJP.
- Bohater: podmiot-mianownik, czyli **wymagana fno uzgadniająca ze sobą ff lub równoważnik dystrybucyjny takiej fno.**
- Znajomi:
subject raising,
control,
unbounded dependencies.
- Konkluzja: **bezokolicznik nie ma podmiotu-mianownika.** Ale...

Punkt wyjścia

Krytyka aparatu schematów zdaniowych:

- Marek Świdziński, „Realizacje zdaniowe podmiotu-mianownika, czyli o strukturalnych ograniczeniach selekcyjnych”, [W:] Opisać słowa. Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej w rocznicę śmierci Profesor Danuty Buttler „Teoretyczne i metodologiczne zagadnienia leksykologii” Warszawa 4-5 marca 1992 r., red. A. Markowski, Warszawa 1992, 188-201.
- Marek Świdziński, „Dalsze kłopoty z bezokolicznikiem”, [W:] Językoznawstwo synchroniczne i diachroniczne, red. Jadwiga Sambor, Jadwiga Linde-Usiekniewicz, Warszawa 1993, 303-314.
- Marek Świdziński, „O ograniczeniach aparatu pojęciowego schematów zdaniowych”. [W:] Studia lingwistyczne ofiarowane Profesorowi Kazimierzowi Polańskiemu na 70-lecie Jego urodzin. Katowice 1999. 187-197.

Problemy

- *Wydaje się, że pada.*
Przyszło mi do głowy, że pada.
Martwi mnie, że pada.
Świgr nie analizuje.
- *Marię martwi, że pada.*
Fraza zdaniowa , *że pada*:
 - równoważnik fno w mianowniku czy niemianowniku?
 - podmiot?
 - MARTWIĆ: czasownik czy czasownik niewłaściwy?
- *Marię zaczęło martwić, że pada.*
Interpretacja leksemu ZACZAĆ: czasownik czy czasownik niewłaściwy?

Problemy dalsze

- Skąd czasownik ZACZYNAĆ wie o ograniczeniu selekcyjnym czasownika MARTWIĆ (tego „na podmiot”)?
- Czy bezokolicznik ma podmiot? Pusty?
- Czy imiesłów ma podmiot?
- Czy bezosobnik ma podmiot?
- Czy gerundium ma podmiot?

Ramki dla MARTWIĆ

martwić [Vi 6a]: 0{PZ/ZE/BY}; 11{PZ/ZE} B; 21 B+N

V-0:

Pogoda martwi.

Martwi, że tak zimno.

V-11:

Jan martwi matkę.

Matkę martwi, że jest kryzys.

Matkę martwi, czy zdążymy.

Matkę martwi, żeby się nie spóźnić.

V-21:

Jan martwi rodziców swoim zachowaniem.

Jan martwi rodziców tym, że nienawidzi szefa.

Ramki dla MARTWIĆ SIĘ

martwić się [Vi 6a]: 0; 11 N; 12 o-B/z powodu-D;
17 [PZ/ZE/BY]&[o-B/N]; @

V-0:

Jan martwi się.

V-11:

Jan martwi się pracą.

V-12:

Jan martwi się o pracę//z powodu pracy.

V-17:

Jan martwi się, że wyrzucą nas z roboty.

Jan martwi się tym//o to, że wyrzucą nas z roboty.

Jan martwi się, kogo wyrzucą.

Jan martwi się tym//o to, kogo wyrzucą.

Jan martwi się, żeby nas nie wyrzucili.

Jan martwi się tym//o to, żeby nas nie wyrzucili.

Podmiot czy dopełnienie?

Fraza zdaniowa w naszych przykładach – wymagana.
Jaka pozycja: podmiot-mianownik czy dopełnienie
(niemianownik)?

Podmiot czy dopełnienie?

(1) Test koordynacji:

(a) koordynacja różnych realizacyj:

Martwi matkę, kogo przyniosło, i jeszcze jedna rzecz.

Martwi matkę to, kogo przyniosło, i jeszcze jedna rzecz.

(b) koordynacja w „członie wspólnym”:

** Że jest kryzys, nie tylko matkę martwi, ale również Jan się martwi.*

Że jest kryzys, i Jan twierdzi, i wszystkim wiadomo.

Podmiot czy dopełnienie?

(2) Zdanie bez podmiotu:

() Martwiono matkę, że jest kryzys.
Martwiono matkę tym, że jest kryzys.*

Podmiot czy dopełnienie?

(3) Mianownik czy biernik?

Co martwi matkę?

Co nie martwi matki?

(Czego nie martwi matki?*

Matki nie martwi to, że jest kryzys.

** Matki nie martwi tego, że jest kryzys.*

Podmiot czy dopełnienie?

(4) Test imiesłowowy:

Że jest kryzys, matkę martwi, nas zdumiewając.

Jan matkę martwi, ciągle płacząc.

Pogoda matkę martwi, ustawicznie się pogarszając.

* *Że jest kryzys, szkoda, nas zdumiewając.*

* *Żal Jana, nas zdumiewając.*

Podmiot czy dopełnienie?

(5) A konwersy bierne?

Że jest kryzys, matka była martwiona.

Matka była martwiona przez to, że jest kryzys.

Matka była martwiona tym, że jest kryzys.

Piotr martwi matkę.

Matka jest martwiona przez Piotra.

Kryzys martwi matkę.

() Matka jest martwiona przez kryzys.*

MARTWIĆ ‘być czyimś zmartwieniem’ – nie pasywizuje się!

Podmiot czy dopełnienie?

(6) Gerundia:

Jan martwi matkę.

Jana martwienie matki [mi się nie podoba.]

Martwienie matki przez Jana [mi się nie podoba.]

Kryzys martwi matkę.

** Kryzysu martwienie matki [mi się nie podoba.]*

Martwienie matki, że jest kryzys, mi się nie podoba.

To, że jest kryzys, martwi matkę.

** Tego, że jest kryzys, martwienie matki [mi się nie podoba.]*

Czasowniki z podmiotem zdaniowym

BAWIĆ ¹	nd 6a	1.1{PZ/ŻE} B; 1.5 PRZYS; 2.1 B+N; 2.9 B+ŻE&N
BOLEĆ ¹	nd 7a	1.1{ŻE} B\$; 2.2\$ B+o-B
BYĆ ¹	nd 12	0; 1.1 [{ŻE} N]/M/D/\$C; 1.2 z-D/przy-Ms/na-Ms/w-Ms; 1.3{BY/PZ/ŻE}M"; 1.5 PRZYS\$ (=> NIE BYĆ)
BYWAĆ ¹	nd 1	0{ŻE}; 1.1{ŻE} N; 1.2 z-D/z-N/przy-Ms/\$na-Ms/\$w-M-s; 1.3 M"; 1.5 PRZYS\$ (=> NIE BYWAĆ);
CIESZYĆ	nd 6b	1.1{ŻE} B
DENERWOWAĆ	nd 4	1.1{ŻE} B
DOJŚĆ ¹	dk 12	0; 1.1 D; 1.2{PZ/ŻE} do-D\$; 1.5 PRZYS; 1.7 [PZ/ŻE]&([do-D/D]
DRAŻNIĆ	nd 6a	1.1{ŻE} B; 2.1 B+N

.....

Czasowniki z podmiotem zdaniowym

Typy fzd w pozycji podmiotu:

ŻE

Martwi nas, że pada.

BY

Jana kusi, żeby przyjść.

PZ

Kogo wezwą, zależało od Jana.

KIEDY//JEŚLI

Wystarczy, kiedy//jeśli zapłacisz.

Czasowniki z podmiotem zdaniowym

Mieszaności:

Martwi nas, że pada//czy będzie padać.

Przyszło mi do głowy, że zostanę//żeby zostać.

Zależność od negacji (lub pytałości):

Zdarza się, że słabszy wygrywa.

? Nie zdarza się, że słabszy wygrywa.

Nie zdarza się, żeby słabszy wygrywał.

Czy zdarza się, że słabszy wygrywa//żeby słabszy wygrywał?

Ograniczenie selekcyjne

- **Wymaganie mieszane**: pewne czasowniki dopuszczają realizację podmiotu-mianownika przez fzd. **Ograniczenie selekcyjne!!!**
- Coś podobnego – w GFJP: MIE21, MIE2, MIE3.
- Czy są czasowniki z wyłączną realizacją zdaniową podmiotu-mianownika?

Dość, że nie przyjdę.

Nieprawda, że nie przyjdę.

Gorzej, że nie przyjdę.

- To nie są mianowniki...

Konsekwencja

- Konsekwencja//Analogia: dlaczego nie uznać, że fzd bywa realizacją innego wymagania (np. fno niemianownikowej, fpno)?

Jan martwi się, że jest kryzys, i stanem zdrowia teściowej.

*Zdradzili nam, kto to jest, oraz kilka innych szczegółów.
Pytał, za co siedzę, i o żonę.*

(nawiasem mówiąc:

- Są kłopoty podobnego rodzaju:

On chce wódki i popalić.

Uczył ich do egzaminu albo na czeladników.

U Sowieców bywałem w górach lub żeglować.

- Marii Szupryczyńskiej koncepcja pozycji składniowej jako remedium.

)

Jednostki werbalne wprowadzające bezokolicznik

- CHCIEĆ, KAZAĆ, MÓC, RADZIĆ, ZACZAĆ: czasowniki wymagające czasownika

Jan radził przyjść.

** Jan radził się zmierzchać.*

- CZAS, GODZIĆ SIĘ₂, MOŻNA, SZKODA, WYSTARCZYĆ₂: czasowniki niewłaściwe wymagające czasownika

Czas//Można//Szkoda tam iść.

** Czas//* Można//* Szkoda dzień.*

- MÓC₂, MUSIEĆ₂, POWINNO, PRZESTAĆ₃, ZACZAĆ₂: czasowniki niewłaściwe wymagające czasownika niewłaściwego

Może dzień..

Powinni go mdlić.

Kłopoty następne

- *Matkę zaczęło martwić, że jest kryzys.*
Matkę powinno było martwić, że jest kryzys.
Matkę może martwić, że jest kryzys.
- *Matkę powinno było zacząć przestawać martwić, że jest kryzys.*

ZACZAĆ, POWINNO, MÓC: czasowniki czy czasowniki niewłaściwe?

- *Zaczęło płakać.* : ZACZAĆ₁ – czasownik
- *Zaczęło mżyć.* : ZACZAĆ₂ – czasownik niewłaściwy

A w naszych przykładach?

Kłopoty następne

- *Matkę zaczęło martwić dziecko.
Matkę powinno było martwić wszystko.
Matkę może martwić pogoda.*
- *Matkę powinna zacząć przestawać martwić
Agnieszka.*
- Co jest podmiotem?
- Czego to podmiot?
- Czyim ograniczeniem selekcyjnym „na podmiot” jest dopuszczenie fzd?

Kłopoty następne

- Podmiot?

*Matkę zaczęło martwić **dziecko**.*

*Matkę zaczęło martwić, **że jest kryzys**.*

- Czyj?

*Matkę **zaczęło martwić** dziecko.*

*Matkę **zaczęło martwić**, że jest kryzys.*

- Ograniczenie selekcyjne – czyje?

*Matkę zaczęło **martwić**, że jest kryzys.*

** Matkę zaczęło **częstować**, że jest kryzys.*

Podmiot bezokolicznika?

- Postulat: podmiot bezokolicznika (Mielczuk).
- Ale:
 - * *Jan śpiewać.*
 - * *Marysia kupić książkę.*
 - * *Dziecko pytać, co to jest.*
- Bezokolicznik nie ma podmiotu-mianownika i już!

„Podmiot” bezokolicznika

- „Podmiot” jako **wypustka** bezokolicznika:
 - a. bezokolicznik czasownika: wypustka do podmiotu niepustego (**cudzego**, gdzieś się pętającego),
 - b. bezokolicznik czasownika niewłaściwego: wypustka do podmiotu pustego (= braku podmiotu).

„Podmiot” bezokolicznika

- Realizacje//Podczepki „wypustek do”:
 - a. fraza nominalna w mianowniku (wyżej w hierarchii)
Jan zaczyna spać.
Jan śpi.
 - b. fraza nominalna w celowniku (wyżej w hierarchii)
*Jan kazał **Piotrowi** spać.*
Piotr śpi.
*Przyszło **Piotrowi** spać.*
Piotr śpi.

„Podmiot” bezokolicznika

c. słowo puste (wyżej w hierarchii)

∅ *Szkoda płakać.*

wobec:

Szkoda Piotrowi płakać. (bez zera? z zerem
koreferencjalnym z celownikiem?)

* *Szkoda mżyć.*

„Podmiot” bezokolicznika

- Ciekawostka diachroniczna:

Jemu tu nie przychodzić.

Mnie zaczekać.

Po co Marysi płakać?

- Czy wymagany brak podmiotu-mianownika się dziedziczy?

U nas, dniejąc, zawsze się wypogadza.

W SGJP nie ma *dniejąc*. W Google’u – też nie ma...

„Podmiot” bezokolicznika

- „Podmiot” bezokolicznika to nie realizacja wymagania w sensie *syntactic implication* (czyli jakaś fraza), tylko **pakiet cech składniowych** – m.in. rodzaj i liczba.
- „Podmiot” bezokolicznika to ani fraza, ani mianownik: to podmiotowość...

Ale:

Matkę zaczęło martwić dziecko.

Dziecko zaczęło.

Matkę zaczęło martwić, że jest kryzys.

() Że jest kryzys, zaczęło.*

Fizyczna obecność cudzego podmiotu – konieczna (?).

„Podmiot” bezokolicznika

- Bezokolicznik jest *leaky* – jego cechy składniowe podciągają nadrzędnik:

(a) ograniczenie selekcyjne:

Matkę zaczęło martwić, że jest kryzys.

(b) uzgodnienia rodzaju i liczby:

Jan zaczyna być wesolutki.

*Jan kazał **nam** być wesolutkimi.*

Szkoda być wesolutkim//wesolutką//wesolutkimi.

„Podmiot” bezokolicznika

- A bezokolicznik finitywny?

Uciekać!

Radził, żeby tam pojechać.

Nie wiem, kogo zabić.

Ograniczenie wewnątrz ograniczenia

- Czy nasze czasowniki z ograniczeniem „na podmiot” wszędzie pasują?

** Pora martwić matkę, że oni przyjdą.*

Pora Janowi martwić matkę, że oni przyjdą.

Pora upewnić matkę, że oni przyjdą.

** Szkoda było dojsć do nas, że Jan przegrał.*

Szkoda było mówić do nas, że Jan przegrał.

** Można się wydawać, że masz rację.*

Można się założyć, że masz rację.

„Podmiot” imiesłowu

Jan szedł, płacząc.

Szkoda iść, płacząc.

** Szkoda czasu, płacząc.*

Maria nie przyszła, poczuwszy się oszukana/oszukaną.

Jan kazał jej iść, udając głupiego.

Jan kazał jej iść, udając głupią.

** Jan kazał jej iść, udając głupich.*

„Podmiot” imiesłowu przymiotnikowego

? *Widziałem Jana idącego podskakując.*

? *Trzymano się Marii przemawiającej uszedłszy na
wykształconą.*

? *Nie grajcie ze skrzypkami siedzącymi udając
zmęczonych.*

„Podmiot” bezosobnika

Wyglądano na głupich.

** Wyglądano na głupiego.*

** Wyglądano na głupią.*

Chciano udawać wykształconych.

** Chciano udawać wykształconego.*

** Chciano udawać wykształconą.*

** Chciano udawać wykształcone.*

„Podmiot” bezokolicznika finitywnego

Tylko nie uchodzić za głupich.

Tylko nie uchodzić za głupiego.

Tylko nie uchodzić za głupią.

Radził, żeby być wykształconym.

Radził, żeby być wykształconą.

Radził, żeby być wykształconymi.

Nie wiem, komu kazać być wesolutkim.

** Nie wiem, komu kazać być wesolutką.*

** Nie wiem, komu kazać być wesolutkimi.*

Dalsze zadania

- Implementacja podmiotu zdaniowego i „podmiotu” form nieosobowych.
- Redefinicja inwentarza i definicji klas gramatycznych: ewentualne wywalenie czasowników niewłaściwych (różne sposoby...).
- Nowy zestaw schematów zdaniowych (bez tych z fzd). Co zamiast: rozszerzenie idei wymagań mieszanych. Miło rozwiązuje się problem cech składniowych korelatu.

Dziękuję za uwagę!